

פרשת מקץ 30.12.2005

היוונות מקדשת את המקומות ואילו היהדות מקדשת את הזמן. כך טען אברהם יהושע השל, מגדולי הרבנים הקונסרבטיביים (המקובל גם על האורתודוקסים ועל הרפורמים). היוונים יש להם מקומות המקודשים לאליליהם. היהודים יש להם שבת וחגים, זמנים מקודשים לאל. השבת היא מקדש בזמן ולא במקום. גם בשבת וגם בחגים אנו חוזרים אל המאורעות הנפלאים שקרו בעבר. בכל שבוע כשאנו דנים בפרשת השבוע, אנו חוזרים כל פעם אל האירועים בתורה, בנביאים ואולי גם אל אירועים מאוחרים יותר.

השבוע אנו חוזרים אל שלושה אירועים: אל יוסף ואחיו, זה הסיפור פרשת "מקץ" בספר "בראשית", אל משפט שלמה, זה הסיפור בהפטרה ואל חנוכה, הסיפור של השבוע האחרון. נתחיל דווקא משלמה המלך, החכם מכל אדם. הסיפור על שתי האמהות, הטוענות שתיהן "זה בני" וכיצד הצליח המלך לגלות מי היא האם האמיתית, מעיד על הבנה עמוקה של טבע האדם. חוכמתו של שלמה מתבטאת בכך שהוא מעלה רעיון אבסורדי, לחתוך את הילד לשניים, רעיון שכל אדם סביר היה דוחה אותו, ושלמה משתמש בו כדי להגיע לפתרון מבריק בלתי צפוי. אבל גם שלמה, החכם מכל אדם, אפילו הוא לא היה חכם מספיק כדי לארגן את ממלכתו כך שתתקיים אחרי שהוא לא יהיה. ברגע שהוא הלך לעולמו, מייד התפרקה ממלכתו, עשרת השבטים הקימו את ממלכת ישראל, הגדולה והעשירה ואילו הרבעים בנו נותר עם ממלכת יהודה, הקטנה והעלובה, שרק לנו היא חשובה, משום שאנו צאצאיה. מסקנה: לא די להיות חכם מאד, צריך לחשוב לעתיד, לטווח ארוך. את זה גם כמה וכמה מנהיגים חכמים בימינו, ממש חכמים, אנשים עם IQ גבוה, לחשוב לעתיד לטווח ארוך - את זה אינם יודעים.

הגישה הזאת של פתרון בעיות ע"י העלאת רעיון מטורף, גישה זו מוכרת היטב. זה מביא אותנו אל איינשטיין. השנה אנו חוגגים את שנת איינשטיין, מאה שנה לתורת היחסות. בשנת 1905 אלברט איינשטיין, כמו יוסף בבית הסוהר, הוא פיזיקאי דחוי, ששום אוניברסיטה ושום בית ספר תיכון אינם מוכנים להעסיקו. בקושי רב ובפרוטקציה מסדר לו חבר עבודה כפקיד זוטרי במשרד הפטנטים בברן. באותה שנה פונה איינשטיין אל פרעה, אל מאקס פלאנק, הפיזיקאי המהולל ומוסר לו 4 מאמרים, ששום עורך לא היה מקבל. מאמרים בלי רשימת מאמרים מצוטטים, בלי מוסד מכובד שעומד מאחוריה. בחור אלמוני טוען שהוא פתר את הבעיה שטובי המדענים התחבטו בה ולא מצאו לה פתרון. למרות זאת מחליט פרעה, כלומר פלאנק לפרסם אותם, 4 מאמרים חשובים ששינו את פני המדע ואת פני העולם והפכו את איינשטיין תוך 14 שנה למדען המפורסם ביותר במאה ה-20. גם איינשטיין השתמש בגישה זו של רעיון בלתי סביר כדי לפתור את הבעיה, שכולם התחבטו בה ולא הצליחו לפתור אותה. איינשטיין בא ואמר: אולי הזמן איננו אותו זמן בכל המקומות ובכל המצבים. זהו בבירור רעיון אבסורדי. כל אחד יודע שהזמן זה אותו זמן בכל המקומות ובכל המצבים. זאת גדולתו של איינשטיין שלקח רעיון בלתי סביר והשתמש בו לפתור בעיה. מארבעת המאמרים ההם יצאו פצצת האטום ועוד תגליות חשובות.

בשנת 1923 היה איינשטיין מדען מהולל בעולם כולו אך בגרמניה הוא היה גם יהודי שנוא. האנטישמיות יצאו כנגדו וניסו להוכיח כי תורת היחסות אינה אלא רעות רוח, "פיסיקה יהודית", שהרי כל אחד יודע שהזמן הוא אותו זמן בכל היקום. לאחר שרצחו את ולטר רטנאו, שר החוץ היהודי של גרמניה, התכוונו הקצינים האנטישמיים לרצוח גם את איינשטיין. איינשטיין הבין שעדיף לו להסתלק לזמן מה מגרמניה ונסע לביקור ממושך ביפן. שם הוא התקבל בכבוד מלכים. איינשטיין היה ציוני ולכן בדרך חזרה מיפן סר גם לארץ ישראל המנדטורית ושהה כאן 12 יום. הוא ביקר בקיבוצים ובערים ונתבקש לתת הרצאה על הנושא החדשני, תורת היחסות. אל בנין "טרה סנטה", מקום בו היה אח"כ סניף של האוניברסיטה העברית בירושלים, בא איינשטיין לשאת את דבריו. אל ההרצאה הזמנו כל המי ומי של ימי המנדט, יהודים, אנגלים וערבים. כולם באו לשמוע את המדען המפורסם. איינשטיין נהג להרצות בגרמנית אבל גרמנית לא היתה רצויה בימים שאחרי המלחמה הגדולה, היא מלחמת העולם הראשונה. אנגלית לא ידע איינשטיין באותה תקופה ולכן הרצה בשפה אותה למד בתיכון, בצרפתית. רוב האנשים בקהל לא הבינו צרפתית. ישבו כל המכובדים, שמעו הרצאה בשפה בלתי מובנת, בנושא בלתי מובן, לא הבינו דבר – אבל כולם ישבו בשקט, הקשיבו והתרגשו מאד.

סיפורו של יוסף הוא סיפור של תשועה מופלאה. גם חנוכה הוא חג התשועה. היום נר ששי של חנוכה. כולנו יודעים שמתתיהו מרד ביוונים וקרא: "מי לה' אלי" וכי יהודה המכבי ניצח את היוונים, שיחרר את ירושלים וטיהר את בית המקדש. בואו נחזור אל התקופה ההיא. יהודה באותם הימים היא איזור קטן, ירושלים וסביבותיה, מיושב יהודים עובדי ה', איזור שמעטים בעולם יודעים על קיומו. יש גם קהילות יהודיות קטנות בא"י ובמזרח התיכון, זה הכל. לפתע הופך האיזור הקטן למוקד של התרחשויות שהשפיעו על העולם כולו. הפרשה החלה כאשר כמה יהודים עשירים בירושלים החליטו כי גם הם רוצים לקבל על עצמם את התרבות המתקדמת, היא התרבות ההלניסטית, עם התיאטרון, הספורט, הפיסול והפילוסופיה. אין להם עניין בתרבות היהודית הפרימיטיבית. הם רצו להפוך את

ירושלים לפוליס הלניסטית, כראוי לעיר מתקדמת. לא אנטיוכוס אפיפנס הוא שיזם את המהלך, כך סבורים כמה הסטוריונים. אין למלך הגדול מה לעשות מלבד להתעסק עם קומץ פרימיטיבים בפינה נידחת של האימפריה הסלווקית? המתיוונים הם שפנו למלך אנטיוכוס והלה קיבל אותם בחביבות ונתן להם את מבוקשם. המתיוונים, ועימם חיל המצב היווני, החלו להשליט את היוונים בכל מקום ולדכא את החסידיים, הנאמנים לתורת ה'. החסידיים נאלצו לברוח להרים ולהסתתר במערות אבל החיילים היוונים היו באים למקומות המסתור שלהם בשבתות ותוקפים אותם. בשבת אסור להילחם והחסידיים נתנו את נפשם על תורתם, בהנחה שאלוהים יודע מה הוא עושה וכל דרחמנא עביד, לטב עביד = כל מה שאלוהים עושה זה לטובה. המצב היה בכי רע. החסידיים נשחטו באלפיהם, מספרם הלך והתמעט ותוך זמן קצר היתה היהדות עתידה להיכחד מן הארץ. ואז קם מתתיהו והעז לומר דבר מהפכני. כתוב בתורה "וחי בהם", מכאן שפיקוח נפש דוחה שבת ומותר להתגונן מפני הצוררים בשבת. היתה זו דוגמה לכך כיצד הנאמנות הפונדמנטליסטית לדבר ה' מוליכה את את הדת ואת מאמיניה למקומות רעים מאד ויש צורך באדם שיש אלוהים בליבו, שיקום ויאמר: לא זה רצונו של אלוהים. גם בימינו יש פונדמנטליסטים, גם ביהדות, גם באיסלם, גם בנצרות ואפילו גם בהינדואיזם, שמביאים את הדת למקומות שליליים וחובה על כל מי שאלוהים בלבו לצאת כנגדם ולומר: לא זה רצונו של אלוהים, לא זאת כוונתו.

מתתיהו לבד לא היה מציל את היהדות מכליון. ללא בנו יהודה המכבי לא היתה תשועה ליהודים. יהודה ידע לקחת חבורה של איכרים, ללא נשק מתאים וללא ידע בהלכות המלחמה ולנצח בעזרתם את צבאו של אנטיוכוס, צבא מקצועי, מצויד כהלכה ומאומן היטב. אפילו טנקים היו ליוונים, כלומר פילים ולמרות זאת ידע יהודה לתעתע בפלאנגות, מכונת המלחמה האדירה של אלכסנדר מוקדון ולהכות בהם שוב ושוב. באותם הימים כל המזרח התיכון נכנע לא רק לצבא היווני אלא גם לתרבות ההלניסטית. הדת היחידה שניצבה מול ההלניזם המנצח היתה היהדות. תוך כמה עשרות שנים הפכה יהודה לממלכה גדולה ובמקביל הופיעו קהילות יהודיות גדולות בכל המזרח התיכון. יש סברה כי רבים מבין העמים השמיים במזה"ת, אלה שהתנגדו להלניזם, זנחו את אליליהם והצטרפו ליהדות, כאופציה היחידה שעמדה בפניהם מלבד ההלניזם. כך זכינו ביהדות, שממנה צמחו הנצרות והאיסלם. מכאן שמתתיהו החשמונאי ויהודה המכבי השפיעו על העולם כולו, כמו אלברט איינשטיין אלפיים שנה מאוחר יותר.

נחזור אל יוסף הצדיק, המשנה למלך במצרים הפרעונית. הסיפור המרגש הזה, מסופר במפורט, כולל תיאור הרגשות של הגיבורים. על יוסף נאמר פעמיים: "ויבקש לבכות, ויבוא החדרה, ויבך שמה, וירחץ פניו, ויצא ויתאפק". ראובן אומר: "הלוא אמרתי אליכם" והאחים אומרים: "אבל אשמים אנחנו על אחינו". השוו את התיאור הזה לתיאור העקידה, בו אין שום רמז לרגשותיהם של האנשים מלבד "ותמות שרה" (והמפרשים מסבירים שיצאה נשמתה כששמעה מה שרצה אברהם לעשות לבנה). הסיפור הוא בראש ובראשונה סיפור של תשועה. יוסף מושלך לבור, נמכר לעבדות, זוכה להצלחה קצרה אך שוב מגיע אל בית הסוהר. חייו מרים וקשים ללא תיקווה. אך בסופו של דבר באה התשועה, יוסף יוצא מבית הסוהר, הופך למשנה למלך ואפילו זוכה לראות את אחיו ואת אביו באים להשתחוות לפניו, ממש כמו בחלומותיו הפרועים. מן הסיפור הזה ניתן ללמוד כי גם כשאדם נקלע לצרות גדולות, אל יאבד את התיקווה לישועת ה'. אבל, וזה אבל גדול, יוסף איננו מסתפק באמונה, בתפילה, בצום ובאמירת תהלים. יוסף הוא אדם פעיל. הוא עובד קשה, משתדל ולכן מצליח בכל מעשיו, גם אצל פוטיפר וגם בבית הסוהר. את שר המשקים הוא מבקש לזכור אותו כשיחזור לארמון פרעה. אומנם שנתיים עוברות ושר המשקים מתאמץ לשכוח את האפיזודה הבלתי-נעימה ההיא אבל בסופו של דבר שר המשקים נזכר, התשועה באה ויוסף ניצל מכל הצרות, גם בזכות האמונה אך גם בזכות המעשה. חזרנו הפעם, ברוחו של השל, אל אירועים שהתרחשו בזמנים שונים, בימי האבות, בממלכת שלמה, בימי החשמונאים ובשנת 1923. מה ניתן ללמוד מסיפור יוסף הצדיק, מסיפור יהודה המכבי וגם מסיפורו של איינשטיין: כשהמצב קשה, ונראה שאין סיכוי, אל תתיאשו, קוו לטוב, אבל אל תסתפקו באמונה פאסיבית. תעשו את המקסימום ואז האלוהים הטוב יבוא לעזרתכם. שבת שלום!
יוסף רגב